

УДК. 811.112'42

Черхава О. О.

АПРОБАЦІЯ МЕТОДИКИ РЕКОНСТРУКЦІЇ В НАУКОВИХ ПРАЦЯХ РІЗНИХ ЧАСІВ

Стаття являє собою апробацію методики реконструкції в наукових працях періоду класичної лінгвокомпаративістики, доби структуралізму та в сучасних комунікативних, етнометодологічних, когнітивно-компаративних дослідженнях. Детальну увагу зосереджено на відмінностях методик аналізу семантичної реконструкції XX та XXI століть. Запропоновано застосування матричної реконструкції із залученням методик дискурсивного аналізу, етимологічного дослідження та когнітивно-матричного аналізу в дослідженнях основного інформаційного коду теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу, сформованого на концептуальному смислі біблійної цитати, репрезентованої у всіх його текстах.

Ключові слова: методика реконструкції, когнітивно-компаративна парадигма, семантична реконструкція, матрична реконструкція, теолінгвістична матриця релігійно-популярного дискурсу.

Черхава О. О. Апробация методики реконструкции в научных трудах в разные времена. – Статья.

Статья представляет апробацию методики реконструкции в научных трудах периода классической лингвокомпаративистики, времени структурализма и в современных коммуникативных, этнометодологических, когнитивно-компаративных исследованиях. Внимание сосредоточено на отличиях методик анализа семантической реконструкции XX и XXI веков. Предложено применение матричной реконструкции с привлечением методик дискурсивного анализа, этимологического исследования и когнитивно-матрического анализа в исследованиях основного информационного кода теолингвистической матрицы религиозно популярного дискурса, сформированного на концептуальном смысле библейской цитаты, представленной во всех его текстах.

Ключевые слова: методика реконструкции, когнитивно-компаративная парадигма, семантическая реконструкция, матричная реконструкция, теолингвистическая матрица религиозно-популярного дискурса.

Cherkhava O. O. Methods of reconstruction approbation in the scientific works at different times. – Article.

The given article deals with the reconstruction method approbation in the scientific scope of classic linguistic comparative studies period, in structuralism and modern communicative, etnomethodological, cognitive and comparative views is presented; methods of semantic reconstruction analysis in XX and XXI century are compared; application of matrix reconstruction is offered, additionally with discursive, etymologic and cognitive-matrix analysis, in the research of basic informative cod of theological linguistic matrix of religious popular discourse – formed on conceptual sense of biblical quotation, presented in all his texts.

Key words: method of reconstruction, cognitive comparative paradigm, semantic reconstruction, matrix reconstruction, theological linguistic matrix of religious popular discourse.

Слово завжди несе більшу кількість інформації, аніж наша свідомість здатна здобути з нього
А.Е. Шерозія

У попередніх наших працях лінгвістичну реконструкцію витлумачено як гіпотетичне відтворення зниклих мовних форм і систем на основі їх пізніших відображень з урахуванням можливих шляхів мовного розвитку, тобто як процедуру відтворення первинних коренів слів періоду класичної лінгвокомпаративістики (встановлення фонетичної закономірності в мовах на основі створених законів, а також проведення граматичних аналогій), яка згодом у добу структуралізму на основі аналізу системних відношень між лексичними одиницями та стратифікації словникового складу дала змогу сформулювати семантичні принципи розвитку лексичного складу *генетично споріднених мов*. На сучасному етапі вивчення лінгвістична реконструкція ставить за мету розробку теоретико-методологічних засад здійснення *процедури аналізу когнітивних пізнавальних процесів діяльності людини*, результатом якої є різні картини світу: від наївно-мовної до наукової.

Основні методики аналізу лінгвістичної реконструкції – у її витоках:

– у **компаративній інтерпретації** (техніка реконструкції попередніх стадій мови – історичне трактування співвіднесення регулярних змін, чер-

гування (shifts, alternations) зафіксованих на матеріалі фактичних даних генетично споріднених мов (реального мовного субстрату) для побудови певного архетипу (праформи));

– у **діахронічній інтерпретації** (процедури проникнення в хронологічно більш віддалені етапи прамовного стану, порівняння мовного матеріалу та подальшої діахронічної інтерпретації одержаного типологічного стану). Види діахронічної інтерпретації відрізняються процедурою. У першому випадку можемо говорити про стандартне послідовне, поетапне проходження таких кроків:

1) зібрати когнати (однокореневі слова, що мають спільне походження та схоже звучання у двох і більше самостійних мовах);

2) встановити звукову відповідність;

3) реконструювати пражуки (враховуючи фонетичну вірогідність (phonetic plausibility) та фонетичну направленість (phonetic directionality), наприклад: прото-індо-європейське *p > English /f/. /f/ вважають наслідковим (outcome) від прото-індо-європейського *p в англійській омві [17]);

4) визначити статус схожих відповідностей (реконструкція розщеплення (reconstructing a split) – одна протоформа з множиною рефлексій; реконструкція злиття (reconstructing a merger) – дві протоформи з одною рефлексією); якщо відповідність простежуємо у всіх випадках – це спонтанна зміна (spontaneous), а якщо лише в певних пози-

ціях (враховуючи наголошеність) – комбінативна (combinative);

5) перевірити вірогідність (plausibility) перспективи загального фонетичного надбання протомови (overall phonological inventory of the proto-language);

6) перевірити вірогідність (plausibility) реконструйованих звуків щодо перспективи лінгвістичних універсалій і типологічних очікувань (linguistic universals and typological expectation);

7) мови, яких об'єднує спільний звук-предок (sound-ancestor), можна вважати такими, що походять від мови-предка зі спільним звуком-предком (sound-ancestor) [24].

У другому випадку дослідники вказують на необхідність застосування **методів доісторичної етнографії** [7].

Загалом шлях історичного порівняння (принципи зміни звуків мови, слів, індивідуально морфем) обґрунтовано найбільш популярним, визнаним і нині *ретроспективним рухом* від одного мовного стану до іншого, більш раннього, який продовжується, доки не буде досягнуто мовного стану, коли можна вивчати всі історично засвідчені родинні мовні системи з допущенням низки послідовних трансформацій, які визначають «діахронічну виводимість» системи) [3, с. 145–157].

Загалом, аналізуючи різні класифікації методичних технік вивчення **реконструкції лексичного складу прамови** для доведення генетичної спорідненості груп мов і мовних сімей, спостерігаємо тенденцію проведення дослідження на матеріалі лексичних одиниць окремої тематики (частини тіла, тварини, рослини) – вони об'єднані семантично [6, с. 161]. Незважаючи на відмінність класичних і сучасних підходів до вивчення методичних прийомів порівняння звукових систем мов, коренів слів та індивідуальних морфем (що виокремлено нами як перший етап бачення реконструкції), більшість науковців, прагнучи дослідити закономірності та причини хронологічних верифікацій із появою нових методологій проведення дослідження, зверталися до переоцінки вже існуючих правил і законів (law reassessment) [26], часто вдаючись до критики їх стабільності (фонетичні закони, наприклад, змінюються під призвою вивчення фонем (study of phoneme) [4]), проте формулюючи свої ідеї за загальним *методичним принципом встановлення регулярності змін елемента в мові*.

Методика формування **теоретико-семантичних законів стану схожості генетично-споріднених мов** маніфестує певні визначені правила перетворення (трансформації), що дозволяють вивести історично-засвідчені родинні системи з теоретично постульованої мовної моделі [3].

Систематизація історичного вивчення відповідного поняття в XIX столітті набуває значення

як *частини процесу* дослідження лінгвістичних даних, погляду на *гіпотетично реконструйовані форми* як дослідження лінгвістичної історії (інструмент аналізу співвідношень слів у мові або мовах, що встановлює методичну цінність припущення щодо історичних відносин між мовами), та водночас як *продукту дослідження*, що втілює його результати (мета цього аналізу передбачає реконструкцію ранніх форм не для пояснення історичних відносин між сучасними мовами, а щоб зрозуміти, якими були мови раніше) [17]. Виокремлення елементів застосування лінгвістичної реконструкції потребувало чіткого бачення здійснення самої процедури, що, відповідно, зумовило зацікавлення науковців XIX століття розробкою детальних обґрунтованих пояснень того, як змінювалася мова; як, базуючись на даних мов-предків, одержати інформацію про прамову (у цілому й окремих фрагментах прамовного стану, зокрема у фонології, морфології, синтаксисі, лексичній реконструкції); який ступінь достовірності одержаних результатів та які способи її підвищення.

Більш детальний акцент щодо аналізу відношення слова та його значення [8] припадає власне на наукову парадигму XX століття, коли напрям дослідження лінгвістів змінився від пошуку проформи до **принципів семантичної реконструкції**, представленої різними вимірами прикладів дослідження семантики слова. Проблематика вивчення зміни значення слова потребувала застосування процедур, кардинально відмінних від тих, що використовували для аналізу окремо фонетичного, морфологічного й синтаксичного рівня системи мови (дослідження її структури) та особливого підбору матеріалу для розвідки.

Суть перших операцій семантичної реконструкції, які почали здійснювати лінгвісти, полягала в розробці **системно-структурного методичного інструментарію**, представленого в «Загальній лінгвістиці» (зокрема, у розділі «Семантичні проблеми реконструкції») Е. Бенвеніста. Процедура аналізу входить в русло *логічного обґрунтування* твердження про те, що «значення мовної форми визначається сукупністю її вжитку, її дистрибуцією (безліччю всіх оточень (контекстів), у яких зустрічається певний елемент, тобто безліччю всіх (різних) можливих позицій цього елемента щодо позицій інших елементів) і типами зв'язків, які з неї постають» [15, с. 10]. Відповідна проблематика була підхоплена науковцями із залученням даних типології. Було поставлено нове питання: *у результаті яких структурних перетворень відбувається виформовування пізніших мовних станів?* [11]. Численні дослідження, що здійснювалися в рамках цієї методології, прагнули зрозуміти, як діахронічні трансформації постулюють вихідні структурні моделі мови,

описати *правила* цих трансформацій (діахронічні зміни мови) у вигляді послідовного перерахування *дискретних кроків*, кожен із яких відображає один із синхронних станів у розвитку мови (чим менша відстань між кроками, тим точніший та адекватніший опис розвитку мови, що відображає послідовні переходи трансформації, починаючи з вихідного стану, і потребує аналізу їх змін) [11, с. 145–157]. Незважаючи на значну кількість гіпотез щодо логічної системно-структурної семантичної реконструкції первинного мовного стану, невирішеними й дотепер у методологічному плані залишаються питання про те, яким чином схожі слова могли бути *запозичені* у дві мови одночасно з третью.

Недостатність методичного забезпечення дослідників і швидкий еволюційний перебіг формування відповідного феномена змушують нас вибудувати комплекс проблемних питань, які найчастіше ставляться та відповідно до яких лінгвіст обирає необхідний метод дослідження:

1) принципи згрупування лексики з розбіжностями значення (семантична типологія та діахронічна семасіологія) [18];

2) протиставлення реконструкції форми та значення етимона й семантичної історії слова [8];

3) співставлення розвитку значення слова (відповідно до обставин) і його еволюції в сусідніх мовах (семантико-етимологічні дослідження словенської мови) [2];

4) співвідношення технічної й ідеологічної семантики слова в етимологічній лексикографії [1];

5) огляд семантичних законів у діахронії [27].

Реконструкція діахронічних семантичних процесів (змін) змушує етимолога відмовитися від інтуїції для встановлення значення праоснови, спрямовуючи його до методичного принципу *«генетичного об'єднання слів із певним архетипом, з'ясування проміжної ланки в схемах семантичних перетворень лексем, зіставлення таких у близько- та далекоспоріднених мовах»* [6, с. 161].

Еволюційна парадигма формування теорії семантичної реконструкції ХХІ століття потребує врахування можливості сучасних методів для семантичного аналізу, зокрема:

1) методики вивчення **семантичної структури слова** на базі співвіднесення конкретного компоненту лексеми з наявністю його в *етимоні* (який принцип *форма, зміст* чи *значення* основний у його пошуку), з детальним заглибленням у встановлення *відношення* між компонентними *фонетичними елементами етимону* та його сучасними *рефлексами* (акцентуючи увагу на рідкісних, мало досліджуваних мовах) [10];

2) застосування **операційних систем** (data-driven methods), наприклад «Oxford English Dictionary» [12], «The Historical Thesaurus of Oxford English Dictionary», «The NeoCrawler: identifying

and retrieving neologisms from the internet and monitoring on-going change» [19],

3) використання **даних текстових корпусів**, наприклад *Latent Semantic Analysis* [19];

4) **когнітивно-комунікативних** спроб реконструювати (вибудовувати) пояснення зміни семантики слова на підставі операцій людської підсвідомості щодо соціокультурного й історичного знання про носія мови (для успішної комунікації та здатності сприйняти слухачем/читачем/спостерігачем відповідної інформації вона передусім повинна бути поданою так, щоб враховувати (enshure) взаємну обізнаність/зрозумілість (intelligibility) комунікантів) [13];

5) **етнометодологічних** досліджень процедури когнітивних пізнавальних процесів діяльності людини, що передбачає розкриття *методики реконструкції мовних і концептуальних картин світу* [14, с. 380–381].

6) теоретичний потенціал **когнітивної компаративістики** в «пошуку загальних природних (general natural) та системних/несистемних (regular/irregular) механізмів і процесів у семантичній зміні (semantic change); при цьому залишається перспективною можливість досліджувати на їх базі зміст змін значення слова» [19, с. 315].

Одним із перших дослідників когнітивного семантичного знання (протиставляються теорії традиційної логічно обґрунтованої структури семантики) прийнято вважати Р. Лангакера. Учений зазначає, що значення лексичної одиниці базується на *енциклопедичному знанні* (з певним обмеженням) і відображає соціально-колективну (socially shared) та культурно дійсну (valid) *концептуалізацію* [23, с. 153]. Ця ідея була розвинена в працях Г. Герарцта, представляючи семантичну зміну як забезпечення вирішення проблеми ефективності (efficiency) у *комунікації* та *ментальній репрезентації* [18, с. 102–108]. Ідея порівняння когнітивних процесів у психології та семіотиці стосовно процесу мовотворення й пам'яті порівнюється з представленням активної реконструкції в пам'яті подібно до бачення цілого повідомлення як знака. Парадигма в цьому випадку базується на вивченні активної реконструкції вербального повідомлення відповідно до його семіотичної репрезентації у свідомості. Відмінність між оригіналом повідомлення й реконструйованим розглядається як вимір емпіричного вчення в парадигмі [20].

Дотримуючись думки, що не структурне надбання лінгвістичної системи (популярної в ХХ столітті), а те, як людський розум сприймає та розуміє світ, допомагає встановити семантичні зв'язки мов в етимологічних дослідженнях і здійснити узагальнення зміни значення слова, найновітніший **когнітивний підхід семантичної реконструкції** пропонує науковцям відмовитися від визначення системна/несистемна (regular/irregular) зміна зна-

чення слова, замінивши її дублетним терміном *генералізація зміни значення*, на підставі опису загальних аспектів та узагальнюючих напрямів зміни, що відображають передусім «традиційну ментальну модель частини мовленнєвої спільноти, а також природне й соціокультурне середовище, що оточує лексичну одиницю» [19, с. 315].

Щодо безпосередньо методики проведення відповідного аналізу, то вона відштовхується передусім від пошуку різних аспектів, таких як *механізми* (mechanisms), *результати* (results), *відношення* (attitudes), *причини* (causes), які дають можливість описувати одночасно та з різних перспектив (from several perspective) семантичну зміну. Часто набір таких *можливих процесів* (set of possible processes), зокрема метафори, метонімії, звуження та розширення значення, який забезпечує нову концептуалізацію світу та на якому базується семантичне розширення, науковці вважають обмеженим [22, с. 237], тоді як кардинально протилежним є припущення, що компаративний аналіз схожих і відмінних процесів, наприклад, метафоризації може допомогти віднайти релевантні структури мови [21].

Глибинний аналіз діяхронічних взаємовідносин лексем (на прикладі слів *chin* та *knee*) дозволив виявити особливий тип семантичної зміни, коли паралельне розширення з однієї форми-оригіналу зумовило творення концептуально протилежних лексем – когнатів-антонімів. Експлікація схожого семантичного розвитку через різні мови може допомогти **провести верифікацію семантичної реконструкції** та створити нові методи пошуку можливих когнатів [19, с. 315]. Методичний принцип цієї процедури дозволив унаслідок співставлення індоєвропейських коренів-основ лексем та їх значень в 14 мовах виявити *спільну ідентичну форму кореня* (root form) – *curve/bend*, який слугує *когнітивною базою для семантичного розширення* (extention) лексем, а також наступне послідовне *виведення попередньої концептуальної схеми curve/bend* (pre-conceptual scheme), яка допомогла б *структурувати концептуальний простір*, із якого можливо *згрупувати концепти* та представити їх *вербалізацію* [19, с. 328].

Міждисциплінарне бачення (new insights) відповідної проблематики [25] висловлює сподівання, що «в майбутньому не нагромадження значень і семантичних трансформацій, а *семантична*

вибірковість стануть провідними принципами реконструкції плану змісту індоєвропейського етимона, а методика його відновлення стане об'єктивною лише тоді, коли лінгвіст матиме вичерпний опис *індоєвропейської семасіології*, а також буде встановлено *характер і напрям семантичних трансформацій*» [5].

Зважаючи на неоднорідність досліджуваного нами матеріалу, а саме основного інформаційного коду **теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу**, сформованого на *концептуальному смислі біблійної цитати*, репрезентованої у всіх його текстах, – **ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ** [9], пропонуємо застосувати **матричну реконструкцію**, в основу якої покладено *популяризацію релігійного вчення серед соціальних груп для залучення до християнської віри шляхом формування багатоаспектного релігійного знання та здійснення релігійного впливу не маніпулятивним методом, а переконанням – шляхом адаптації/спрощення релігійної біблійної інформації*. Також передбачено *відтворення глибинних (архетипно-стереотипних) смислів релігійних текстів, що популяризуються (релігійно-агітаційного й релігійно-інформативного характеру), та метафоричних механізмів їх актуалізації під час сприйняття (як дискурсних утворень), а також розщеплення семантичної структури лексики, що виражає ці смисли*. Крім цього, оскільки універсальних методик, які б дозволили виявити всі компоненти проведення дослідження, не існує, методологічні установки у вивченні відповідного феномена потребують застосування комплексної міждисциплінарної методики аналізу, а саме **методик дискурсивного аналізу, етимологічного дослідження й когнітивно-матричного аналізу**.

Широкомасштабний теоретико-методологічний підхід до трактування філософського (релігійно-філософського) смислу буття все ще залишає перспективу пошуків нових підходів до його аналізу, оскільки, крім логічного виміру та знання, що відноситься до дійсності, існує ще *чуттєвий емпіричний (felt experiential dimension)*, щодо якого ми не можемо вибудувати логічну схему, що організовує сприйняття смислів/мотивів/конструктів відношень та очікувань стосовно поведінки індивіда [16].

Література

1. Абаев В. И. Как улучшить этимологические словари / В.И. Абаев // Этимология. – М. : Наука, 1986. – С. 7–27.
2. Безлай Ф. Опыт работы над словенским этимологическим словарем / Ф. Безлай // Вопросы языкознания. – 1967. – № 4. – С. 47–63.
3. Гамкрелидзе Т.В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ языка и протокультуры : в 2 т. / Т.В. Гамкрелидзе, В.В. Иванов. – Тбилиси : Изд-во Тбилисского ун-та, 1984. – Т. 2. – 1423 с.
4. Гамкрелидзе Т.В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ языка и протокультуры : в 2 т. / Т.В. Гамкрелидзе, В.В. Иванов. – Тбилиси : Изд-во Тбилисского ун-та, 1984. – Т. 1. – 1423 с.
5. Куртенэ Бодуэн И.А. Избранные труды по общему языкознанию : в 2 т. / И.А. Бодуэн де Куртенэ. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1963. – Т. II. – 1963. – 391 с.
6. Макаев Э.А. Реконструкция индоевропейского етимона / Э.А. Макаев // Вопросы языкознания. – 1967. – № 4. – С. 26–33.

7. Прищепчук І.О. Еволюція процедури семантичної реконструкції індоєвропейських дієслівних праоснов / І.О. Прищепчук // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія» / гол. ред. А.В. Корольова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2014. – Т. 17. – № 2. – С. 160–167.
8. Семереньи О. Введение в сравнительное языкознание / О. Семереньи // Вопросы языкознания / Академия наук СССР. – М. : Наука, 1967. – № 4. – С. 3–26.
9. Трубаев О.Н. Приемы семантической реконструкции / О.Н. Трубаев // Сравнительно-историческое изучение языков разных семей. Теория лингвистической реконструкции. – М. : Наука, 1988. – С. 197–222. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.philology.ru.
10. Черхава О.О. Феномен реконструкції у лінгвокомпаративістичі доби структуралізму / О.О. Черхава // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія» / гол. ред. А.В. Корольова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2015. – Т. 18. – № 1. – С. 157–164.
11. Якимов П.А. История некоторых лексем с религиозным компонентом значения в русской языковой картине мира / П.А. Якимов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/istoriya-nekotoryh-leksem-s-religioznym-komponentom-znacheniya-v-russkoy-yazykovoy-kartine-mira>.
12. Якобсон Р.О. Типологические исследования и их вклад в сравнительно-историческое языкознание / Р.О. Якобсон [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.philology.ru/linguistics1/jakobson-63.htm>.
13. Allan K. Using OED data as evidence / K. Allan // Current Methods in Historical Semantics / ed. K. Allan, J. Robinson. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2012. – P. 17–39.
14. Campbell L. Historical Linguistics. An Introduction / L. Campbell. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 1998. – 448 p.
15. Bartmiński J. Etnolingwistyka słowiańska – próba bilansu [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rastko.rs/projekti/etnoling/delo/11834>.
16. Benveniste E. Problèmes sémantiques de la reconstruction / E. Benveniste [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://linx.revues.org/1183>.
17. Eugene T. Gendlin. Experiencing and the Creation of Meaning: A Philosophical and Psychological / T. Eugene. – Northwestern : Northwestern University Press, 1997. – 302 p.
18. Fox A. Linguistic Reconstruction / A. Fox. – Oxford : Oxford University Press, 1995. – 392 p.
19. Geeraerts D. Theories of Lexical Semantics / D. Geeraerts [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://npu.edu.ua/ebook/book/djvu/A/iif_kgpm_Geeraerts%20D.%20Theories%20of%20Linguistic%20Semantics.pdf.
20. Györi G. A cognitive approach to the methodology of semantic reconstruction. The case of chin and knee / G. Györi, I. Hegedus // Current Methods in Historical Semantics / ed. K. Allan, J. Robinson. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2012. – P. 315–334.
21. Shank G.D. A Reconstruction Paradigm for the Experimental Analysis of Semiotic Factors in Cognitive Processing / G.D. Shank [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4684-9137-1_49#page-1.
22. Haser V. Metaphor in semantic change / V. Haser // Metaphor and Metonymy at the crossroads. A cognitive perspective / ed. A. Barcelona. – Berlin : Walter de Gruyter, 2000. – P. 171–194.
23. König E. Intensifiers as targets and sources of semantic change / E. König, P. Siemund // Historical Semantics and Cognition / ed. P. Koch, A. Blank. – Berlin : Mouton de Gruyter, 1999. – P. 237–257.
24. Langacker R.W. Foundations of cognitive grammar: Theoretical Prerequisites / R.W. Langacker. – Stanford : Stanford University Press, 1987. – 540 p.
25. Lowe J. The reconstruction engine: a computer implementation of the comparative method / J. Lowe, M. Martine [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://linguistics.berkeley.edu/~jblowe/REWWW/RE.html>.
26. Penney J.H. W. Indo-European Perspectives / J.H. W. Penney // Studies in Honour of Anna Morpurgo Davies. – Oxford : Oxford University Press, 2004. – 598 p.
27. Philomen P. Laws and Rules in Indo-European / P. Philomen, A. Willi. – Oxford : Oxford Scholarship Online, 2012. – 432 p.
28. Sweetser E.E. From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure / E.E. Sweetser // Part of Cambridge Studies in Linguistics 54. – Cambridge : Cambridge University Press, 1991. – 188 p.